من دەنووسم تا ببمە ئینسان ......

دیدارێک لەگەڵ دلاوەر قەرەداغی

سازدانی: سەرتیپ عوسمان

- **منداڵیی لای شاعیران و ڕۆشنبیران ئامادەیی خۆی هەیە، ئێوە چۆن دەڕواننە منداڵیی و منداڵیی خۆتان چۆن پێناسە ئەکەن و کەی هەستتان بە گەورەبوونی خۆتان کرد؟**

– منداڵیی بەر لەوەی تافێکی چەندساڵەیی تەمەن بێت و بریتیی بێت لە ڕستێک یادەوەریی دێرین، بوونەوەرێکی زیندووە کە لە لەحزەکانی دواتری تەمەندا بە ڕوخساری جۆراوجۆرەوە دەردەکەوێتەوە و لەگەڵماندا دەژی و تەنانەت هەژموونی بەسەر هەڵسوکەوت و ستایلی ژیان و ئاراستەی بیرکردنەوەمانەوە هەیە. ئەوە هەر منداڵییەکەی جارانە کە لە گەورەییدا گەمەمان تێدا دەکا و بە کۆڵان و باخچە و بەنێو هاروهاجییەکانی خۆیدا دەمانبا، منداڵیی وزەیەکە کە لێناگەڕێ گەورەیی بمەیێ و چەق ببەستێ، دیارە ئەوە بە گشتیی حاڵەت و دۆخێکی ئیندیڤیدیۆلییە و لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر قسە و ڕاڤەی جۆراوجۆر هەڵدەگرێت. سەبارەت بە نووسین و بەرجەستەبوونەوەی منداڵییش لە کاری نووسیندا، ئەوە ئیدی کاریگەرییەکە ڕوونتر هەستی پێدەکرێ و دەناسرێتەوە، ئاشکراتر ڕوخسارەکانی دیاری دەکرێن و جووڵەکانی ڕوماڵ دەکرێن. منداڵیی گرەوێکە کە لە گەورەییدا دەزانرێ کێ لە کێیی دەباتەوە، شەڕێکە کە دواتر دەزانرێ کێ کێیی تێدا دەشکێنێت... منداڵیی لە گەورەییدا بەشێک لەو شتە خۆشانەمان دەداتەوە کە جاران سمۆرەئاسا

له قه‌ڵه‌شی به‌رد و له‌ درزی دره‌خته‌كاندا لیی ده‌شاردینه‌وه‌. به‌م مانایه‌ منداڵیی و گه‌وره‌یی جیاواز له‌وه‌ی كه‌ دوو تافی ته‌مه‌نن، دوو ناون بۆ یه‌ك شت، پێكداده‌چن و ڕوخساری یه‌كتر ده‌گرن، به‌ هه‌مان دوو چاوه‌وه‌ له‌ دونیا ده‌نۆڕن و به‌ هه‌مان دوو لاقه‌وه‌ ده‌جووڵێن و به‌ هه‌مان هه‌سته‌وه‌ به‌ر دونیا ده‌كه‌ون. گه‌ر دوای ئه‌م كورته‌ پێشه‌كییه‌ بێمه‌ سه‌ر دیوی دووه‌می پرسیاره‌كه‌تان ئه‌وا ده‌بێ بڵێم كه‌ من ڕاسته‌ وه‌ك ته‌مه‌ن گه‌وره‌ بووم، به‌ڵام منداڵیی به‌رده‌وام تیامدا ده‌ژی و ئیشم تێدا ده‌كات، به‌هه‌مان ده‌ستوپله‌كانی ئه‌وه‌وه‌ ده‌ست بۆ شته‌كان ده‌به‌م و به‌ پێوپله‌كانی ئه‌وه‌وه‌ به‌ ڕێگاكاندا ده‌ڕۆم و به‌ چاوه‌كانی ئه‌و دونیا ده‌بینم. ئه‌وه‌ منداڵییه‌ كه‌ شته‌كانم پێده‌ڵێ و من ده‌یاننوسمه‌وه‌، ئه‌وه‌ ئه‌وه‌ كه‌ ئاماژه‌ بۆ كتێبه‌كان ده‌كا و من له‌سه‌ر ڕه‌فه‌كان دایانده‌گرم، ئه‌وه‌ منداڵییه‌ كه‌ شه‌ڕه‌كانم بۆ ده‌نێته‌وه‌ و بۆ ئاشتبوونه‌وه‌كانم ده‌نێرێت ... ئێستایش هه‌ر هه‌مان نوقڵه‌ ترش و شیرینه‌كانی ئه‌وه‌ له‌ زارمدا و هه‌مان ڕووناكیی چراكه‌ی ئه‌وه‌ كه‌ وه‌زیفه‌كانی له‌به‌ردا ده‌نووسمه‌وه‌، هه‌مان پێكابه‌ باغه‌كانی ئه‌وه‌ كه‌ به‌ جاده‌كانی خۆڵدا سه‌فه‌ریان پێده‌كه‌م و هه‌مان ئه‌و ترسه‌ی دڵی ئه‌وه‌ كه‌ له‌ شه‌وانێكی دره‌نگدا له‌ كۆڵان ئاوڕم پێده‌داته‌وه‌. له‌ ڕاستیدا پرۆسه‌ی نووسین له‌لای من به‌ دیوێكی زۆر كراوه‌یدا هه‌وڵدانێكه‌ بۆ به‌رهه‌مهێنانه‌وه‌ و ژیاندنه‌وه‌ی منداڵیی به‌ هه‌موو جووڵه‌ و زیندوێتییه‌كی خۆیه‌وه‌، به‌ كورتی منداڵیی له‌ پرۆسه‌ی نووسیندا ئه‌و هه‌وایه‌یه‌ كه‌ هه‌ناسه‌ی پێده‌ده‌م و لێناگه‌ڕێ بخنكێم و بمرم.

- **له‌ منداڵیدا په‌یوه‌ندی تۆو شیعر چۆن بوو، سه‌ره‌تای نووسینی شیعر لای تۆ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ كه‌ی و یه‌كه‌م شیعری خۆتان كه‌ی بڵاو كرده‌وه‌؟**

_ له‌ منداڵیی قۆناخی قوتابخانه‌دا هه‌روه‌ك ئێستا حه‌زم له‌ شیعر ده‌كرد، سرووده‌كان زوربه‌ی زۆریانم ئه‌زبه‌ر بوون، له‌ وێنه‌ی ڕه‌ش و سپیی شاعیرانێكی وه‌ك پیره‌مێرد و بێكه‌س و زێوه‌ر و گۆرانم ده‌نۆڕین و له‌ ئه‌ندێشه‌دا ڕۆده‌چووم، خه‌یاڵ ده‌یبردم و ئه‌فسانه‌ په‌لی ده‌گرتم و وێنه‌كان له‌به‌ر چاوانمدا ده‌بوونه‌ بوونه‌وه‌ری زیندوو ... له‌ خه‌یاڵی منداڵییمدا ئه‌و زاتانه‌ ده‌بوونه‌ بوونه‌وه‌ری پیرۆز، ده‌بوونه‌ قه‌دیس و خه‌ڵكانێك جیاواز له‌ خه‌ڵكانی ئاسایی كه‌ ده‌كرا پاڵیان پێوه‌ بده‌م

و بیانکەمە ئالگۆ و نموونەی باڵا .... وا بزانم هەر لەو تەمەنە زووەدا ئەزموونی شیعرنووسینم کردووە، بەڵام نازانم چیم نووسیوون، هێندەی ئێستا بیرم بێت، من قوتابییەکی زیرەک بووم لە پەخشان نووسیندا و وانەی کوردیم زۆر خۆشدویست، بیرم دێت پۆل بە پۆل دەیانگێڕام و پەخشانەکانیان پێدەخوێنمەوە... کە دەهاتمەوە ماڵیشەوە، ئەو پەخشانانەم بۆ دایکم و نەنکم و خزمەکانم دەخوێندەوە .... جارێکیان بە زۆر بۆ خزمێکمانم خوێندەوە، زۆرم پێناخۆش بووم کاتێ هەستم کرد خەیاڵی لام نییە.

- **لە شیعرەکانتدا سروشت بە گشتی و بەفر بە تایبەتی ئامادەییان هەیە، سروشت و بەفر بۆ ئێوە چی دەگەیەنێ و چۆن لێی ئەڕوانن؟**

_ سروشت موفرەدەیەکە یەکانگیرە لەگەڵ پێکهاتە و کۆی فەزای شیعرەکەدا، ناو و ڕەنگ و ڕوخساری جیاواز بەخۆوە دەگرێ و باسکردن و لێکدانەوەی بە شێوەیەکی ئەبستراکت بێ مانا خۆی دەنوێنێت. جگە لەوەش سروشت کە دێتە شیعرەوە، سەرلەنوێ دەکەوێتە بەر پرۆسەی هەمدیس دروستکردنەوە و ناولێنانەوە و بەرهەمهێنانەوەیەوە. بە بڕوای من شیعری زیندوو بەو هێزە دەناسرێتەوە کە تیایدا دەست بۆ دونیا دەبا و دەسکاری دەکا و دایدەڕێژێتەوە، شیعری زیندوو لەو گەمەیەوە وزەی خۆی وەدەستدێنێ کە بۆ تێکوپێکشکاندنی ڕوانینی باو و لەقاڵبدراو و دەقگرتوو دەیکات.

- **لە دیدارێکدا ئەڵێن (کاتێک شیعرەکانی نالی و مەحوی ئەخوێنمەوە ئاسودەییەکی تەواو دامدەگرێت) ئەپرسم حیکمەتی شیعرەکانی نالی و مەحوی لە چیدایە کە تا ئێستا بە زیندویی ماونەتەوە؟**

_ گەر گوتبێتم ئاسوودەیی ئەوا هەڵبەت نەمتوانیوە گوزارشتی تەواو لە پێداویستی گەڕانەوەی هەمیشەییم بۆ لای ئەو شاعیرانە بکەم … لەڕاستیدا گەڕانەوەمان بۆ لای ئەو زاتانە و خۆکردن بە گێژەنی شیعریاندا، پێداویستییەکی ناوەوەی ئێمەیە وەک ئینسان بۆ تێکوپێک شکاندنی یەقینگەلێک کە خەریکن لە ئاستەکانی سەرەوەی زەینماندا چین دەبەستن، لە خۆکردن بە گێژەنی شیعری بەرزدایە کە دیوارەکانی ئاسوودەیی و دڵنیایی بە مانا باوەکەی دەڕمێن و جێگە بۆ گومان و نایەقین و نادڵنیایی چۆڵ دەکەن… بڕوام وایە کە دەورکردنەوەی ئەو شیعرە بەرزانە بەدەر لە چێژە ستاتیکییەکەیان، پێداویستییەکی بەردەوامی ئێمەیە بۆ شڵەقاندنی باو و هەر قاڵبێک کە خەریکە لە ناوەوەمانڕا دەفۆرمێت … پێداویستیی بەردەوامی ئێمەیە بۆ گوێڕادێران بۆ دەنگێک، لەڕاستیدا بۆ هاوارێک کە لەنێو فەوزا و قەرەباڵخیی و هاتوباتەکاندا، بانگمان دەکا و خۆیمان بۆ دەکاتەوە، خۆکردنە بە گۆڕەپانی زۆرانگرتنێکدا کە شەڕەکە لەنێوان ئێمە و نەیارانێکی لاوازتر یان هاوشانی خۆماندا نین، بەڵکو زۆرانگرتنەکە لەگەڵ هێزێکدایە کە لە خۆمان باڵادەستتر و جەنگاوەرتر و بەئەزموونترە.

- **ئایا ئەدەبی ئێمە بە هەموو ژانرەکانییەوە توانیویەتی خۆی بە جیهان بناسێنێت؟ ئەگەر نەیتوانیوە هۆکارەکەی بۆچی ئەگەڕێننەوە؟**

_ هیچ گومانی تێدا نییە کە بەدەر لە کاری ئەو نووسەرە کوردانەی کە بە زمانی تر دەنووسن، ئەدەبییاتی ئێمە لە دەرەوە نەخوێنراوەتەوە و هێشتا هەر لە دۆخێکی پۆنگخۆردوو و لۆکاڵییدا ماوەتەوە. لەڕاستیدا دەبێ ئەوەش بڵێین کە ئەدەبییاتی ئێمە لە ناوەوەش لە دۆخێکی باشدا نییە و هەر ئەو دۆخە خراپەش بە بڕوای من بەجۆرێک لە جۆرەکان کاریگەری لەسەر نەناسین و نەخوێندنەوە و پەراوێزاندنی لە دەرەوە هەیە… لەڕاستیدا ناسینی نووسەر یان کتێبگەلێک بە دەرەوە و ڕەخساندنی دەرفەت بۆ ناساندنی لە ئاستی دونیادا، چەندێک پێوەندی بە جوانیی کتێبەکەوە هەیە، هێندە و زیاتریش پێوەندی بەو کار و هەوڵە بەردەوامەوە هەیە کە چ لەسەر ئاستی تاکە کەس و چ لەسەر ئاستی بازاڕ و دەزگا و دامەزراو بۆ

ناساندنی دەدرێ، هەر لە وەرگێڕ و ڕەخنەگر و ڕیکلامەوە تا دەگاتە سۆراخکردن و دۆزینەوەی دەزگای بڵاوکردنەوەی خاوەن ناوبانگ و کتێبخانە و ناوەندەکانی کولتوور و چوونە نێو پێشبڕکێ ئەدەبییەکانەوە. دوای ئەوەی ئەمساڵ هێرتا مۆلەر خەڵاتی نۆبڵی وەرگرت، لە بەرنامەیەکی ئەدەبییدا تەلەفۆن بۆ دۆریس لیسینگ ی وەرگری ساڵی 2007 ی خەڵاتەکە کرا و ڕایان سەبارەت بە هێرتا مۆلەر وەرگرت، لیسنگ زۆر بە سەرسوڕمانەوە گوتی: ناویم نەبیستووە و هیچ کارێکیم نەخوێندۆتەوە ... ئەم قسەیە لە ڕاستیدا ئەهمییەتی خەڵاتێکی گرنگی وەک نۆبڵ دەردەخات بەوەی چ دەرگایەکی گەورە بۆ نووسەر و بە لێشاو چاپکردنی کارەکانی دەکاتەوە.

- **دیارە ئێمە خاوەنی زمانێکی ستاندارد نین، نەبونی ئەم زمانە ستانداردە هۆکارێک بووە ڕێگرتن لە گەشەسەندن و بەرەو پێشچونی ئەدەبی کوردی؟**

_ نەبوونی زمانێکی ستاندارد ڕێگر بووە لە گەشەسەندنی ئەدەبیاتی کوردی لە ڕووی چەندێتییەوە... دەکرا بە هۆی زمانێکی ستانداردەوە ئەوەی ئەمڕۆ بە شێوەزارێک دەنووسرێت، لەلایەن ڕووبەرێکی زیاتر لە ئاخێوەرانی شێوەزارەکانی دییەوە خوێندرابایەوە. لە ڕاستیدا ئەوە خەمێکی گەورەیە کە هەموو خەڵکی خۆت ناتخوێننەوە و دابڕانێکی گەورە لەنێوان شێوەزارەکاندا هەیە، بەڵام بەبڕوای من کێشەکە لە چۆنایەتیی ئەو ماددە ئەدەبییەدایە کە ئێمە دەیدەینە خوێنەرانمان، بەتایبەتی کە کەناڵەکانی پێوەندی و زانیاریی لەمرۆدا لەوپەڕی خێراییدان و خوێنەر لەبەردەم هەڵبژاردنێکی فرە لایەن و فرە سەرچاوەدایە.

- **یەکێک لەو گرفتانەی رۆشنبیری کوردی تێیکەوتوە نەبونی رەخنەی ئەدەبییە. رەخنەی ئێمە ئەوەندەی کار لەسەر شەخس ئەکات کار لەسەر تەکنیک و فۆرم و هتد... ناکات، ئایا نەبونی ئەم رەخنەیە هۆکارێکە بۆ ئەو پاشاگەردانییەی توشی ئەدەب بە گشتی و شیعر بە تایبەتی بووە؟**

_ لەڕاستیدا بەدحاڵیبوونێکی قووڵ هەیە لە نێوان کاری داهێنەرانە و ڕەخنەی ئەدەبیی ئێمەدا، جگە لە چەند هەوڵێکی کەم لە بواری ڕەخنەدا، سەرجەم هەموو ئەوانەی کە بەناوی ڕەخنەوە دەنووسرێن دەچنە قاڵبی جۆرێک لە ڕانان یان خوێندنەوەیەکی ئاسایی و سادە و ساکاری کارە ئەدەبییەکانەوە... جوانیی و گرینگیی ڕەخنە لەوێدایە کە دەروازەی نوێ لەبەردەم خوێندنەوەی تێکستێکدا دەکاتەوە و خوێنەر بەرەو ئاسۆی نوێی تری ڕامان و بیرکردنەوە دەبات، کەچی بەپێچەوانەوە ڕەخنەی ئێمە هەر لە سەرەتاوە بە جۆرە یەقینێکەوە تێکست گەمارۆ دەدا و هیچ ئاسۆیەک لەبەردەم کرانەوەیدا ناهێڵێتەوە.

- **وەرگێران بوارێکی تری کارکردنی تری تۆیە، ئایا وەرگێران خەمێکی مەعریفی تۆیەو هەستت بە بۆشایی کردوە لە بوارەکەدا یان ئەو تێکستانەی خۆت خوێندوتەتەوەو لات جوان بوە حەزت کردوە خوێنەری کوردیش بێبەش نەبن لێی؟**

_ دەبێ بڵێم کە ئەو وردە ئیشکردنەم لە بواری وەرگێڕان و تەنانەت هەوڵەکانی شیعرنووسینیشم، خەمێکی تایبەتی خۆمن و تەنها و تەنها بۆ لاواندنەوەی ڕۆحی خۆمن، هیچ نیاز و ئومێد و شتێکی تری وەک خزمەتکردنی کتێبخانەی کوردی و لافلێدان و نازکردن بەسەر خوێنەرانی لە پشتەوە نین ... من دەنووسم تا ببمە ئینسان و گەر کراش هەنگاوێک ئەولاوەتر بڕۆم ... دەنووسم تا ئازاد بم و زنجیرەکانی کۆیلایەتیی و ڕق و خۆپەرستیی لە خۆمدا لەتوپەت بکەم ... دەنووسم تا ئەرزی ئەو خەونە ئاو بدەم کە بە دونیایەکی جوانترەوە دەیبینم ...